

הרב חנוך וקסמן פרשת וארא

מינוי משה

ההקדשה הכפולה של משה

ההתגלות בפרשתנו וההתגלות בסנה

בתחילת פרשת וארא, משה מגלה סוף סוף עם מי היה לו עסק. ללא הקדמה, ה' מציג את עצמו בשמו המפורש:

"וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'".
(ו:ב).

בהמשך דבריו, ה' מסביר לו שהוא, ה', הוא אלקי האבות, (ו:ג-ד) ושהוא שמע את נאקת בני ישראל במצרים (ו:ה); הוא מעוניין להציל אותם, לקחת אותם ממצרים ולהביא אותם למקום אחר (ו:ח). ה' בחר את משה להיות שליחו למשימה זו - משה אמור ללכת לפרעה, לארגן את שחרורם של ישראל (ו:יא) ולהוביל אותם מעבדות לחרות (ו:יג).

סביר להניח שהמידע הזה לא היה חדש למשה ולא הפתיע אותו, וגם לנו, הקוראים, הוא אינו חדש. כל מה שאנו קוראים עתה התרחש כבר לפני כן: במעמד הסנה, ה' הציג את עצמו למשה כאלקי האבות (ג:ו, טז), הסביר למשה שהוא ראה את הלחץ שמצרים לוחצים את ישראל (ז:ז) ושהוא מעוניין להצילם מן המצרים ולקחת אותם למקום טוב יותר, לארצם של הכנענים (ג:ח); גם שם ה' מעוניין שמשה יסייע בידו במשימה הזו (ג:י).

הזהות האלוקית המתגלה

ההבדל היחיד הנראה לעין בין שני "תדרוכי המשימה" של משה - ההתגלות בסנה וההתגלות בפרשת וארא - הוא גילוי של זהות אלוקית חדשה, השם "י-ה-ו-ה" (ו:ב-ג), בהתגלות השנייה. אולם, למעשה גם במעמד הסנה קיים גילוי של שם אלוקי. לאחר שמשה מפקפק ביכולתו לבצע את המשימה המוטלת עליו כראוי, ולאחר שה' מבטיח לו "להיות עמו", משה מעלה בעיה חדשה. בני ישראל ירצו לברר את שמו של האל ששלח אותו; "אהיה אשר אהיה", עונה האל, בצרה קצת מסתורית, ומורה למשה לומר ששמו של השולח הוא "אהיה" (ג:ד). אם כן, גם תדרוך המשימה הראשון כולל גילוי של שם אלוקי. השם שמתגלה במעמד הסנה מורכב גם הוא, כמו שם ה', מארבע אותיות. מיד לאחר גילוי השם הזה, ה' משתמש בשם הו"ה בפעם הראשונה בדיאלוג עם משה; בעוד שלפני כן האל זיהה את עצמו רק בשם אלוקים, או כאלוהי האבות (ג:ו, יב, יג), הוא מזהה את עצמו עתה בשם הו"ה ומחבר שם זה עם זהותו כאלוהי האבות.

תבנית 'הקדשת משה'

אם נחבר את כל הנקודות הללו יחד עם חוסר הרצון של משה להשמע לצו האל בשני הסיפורים (ג:יא-יב; ו:יב), נוכל

לזהות כאן תבנית של 'הקדשת משה'. מרכיבי הפרדיגמה מתפרטים כך:

- גילוי זהות אלוקית (ג:יג-טו; ו:ב-ג).
- ראיית סבלם של ישראל על ידי האל (ג:ז, ט; ו:ה).
- הכרזה על רצון להציל את ישראל ולהעבירם למקום אחר (ג:ח; ו:ח-ט).
- מינוי משה (ג:י; ו:יא, יג).
- חוסר רצון של משה לבצע את המשימה (ג:יא-יג; ו:יב).

ההקבלה הזו מציבה בפנינו שאלה מטרידה וברורה: מדוע משה צריך מעמד הקדשה נוסף? מדוע סיפור זה, אף אם התקיים, ראוי להכלל בתורה?

הצורך בהקדשה השנייה

כשלוך ביצוע המשימה הראשונה

הבה נעיין בהקשרים הספרותיים והתוכניים של ההתגלות השנייה למשה. למרות שנוסח המסורה מציג את ההתגלות הזו כשהיא תחומה משני צידיה בפרשיות שתומות, היא חלק מיחידה גדולה יותר, וכן למרות שקריאת הטקסט לבדו יוצרת תחושה של התגלות בלתי תלויה, למעשה ההתגלות היא חלק של דיאלוג רחב יותר בין האל למשה.

מעט לאחר חזרתו למצרים, משה ואהרן באים לפרעה ודורשים בשם "ה' אלקי ישראל" חופשת חג במדבר לבני ישראל (ה:א). דרישה זו לא נשאה פרי: במקום להכנע לדרישותיהם, פרעה מעלה תהיות לגבי זהותו של ה', מכחיש כל קשר לאלוהות הזאת ומסרב לשחרר את ישראל. הוא מסיק מן הדיאלוג שבני ישראל מתעצלים בעבודתם ושיש להם יותר מדי זמן פנוי (ח:ט, יז). בתגובה לכך, הוא מכביד את עולם על ידי הדרישה כי הפועלים ימצאו את חמרי הבנייה שלהם בעצמם, אך עדיין יעמדו במכסת יצור הלבנים שנקבעה להם. בני ישראל נאנקים תחת העול, וכאשר פרעה מספר להם את הסיבה להכבדה זו (ה:טו-יט) - הם מאשימים את משה. שוטרי ישראל מאימים את משה בכך שנתן ביד פרעה "חרב...להרגנו". בנקודה זו משה שב לה' ומתלונן:

למה הרעת לעם הזה, למה זה שלחתיני? ומאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה, והצל לא הצלת את עמך.
(ה:כב-כג).

תלונה זו מתייחסת במישרין להתגלות הסנה. ה' התייחס שם פעמיים לבני ישראל בתור "עמי" (ג:ז, י), וקשר קנייני זה הוא שגורם לה' לרצות להציל את ישראל מהמצרים, ולקחת אותם ממצרים אל הארץ הטובה והרחבה של אבותיהם. משה עונה לה' באותה התבנית: הוא מצביע על הקשר הקנייני בין ה' לבין "עמו" - אך במקום להציל אותם ולהביאם אל ארץ "טובה" ה' "הרע" להם, ובמקום להיות

"וגם הקמתי את בריתי אתם, לתת להם את ארץ כנען, את ארץ מגריהם אשר גרו בה. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם, ואזכר את בריתי".
(ו:ד-ה)

המרכיב השני של ההקדשה, המודעות של ה' לסבלם של ישראל, מכיל פה גם התייחסות לברית עם האבות. הביטוי "ברית" מופיעה בפסוקים אלה פעמיים, ובין שתי הבריות ה' מתואר כשומע את נאקתם של ישראל. ה' אכן שומע את נאקתם של ישראל, אך שמיעה זו נעשית בהקשר של הברית עם האבות, כלומר הברית היא הגורם לגאולה: "לכך" (ו:ו), בגלל הברית, תבוא הגאולה.

הקבלה נרחבת לברית המילה מדגישה את הנקודה הזו. הביטוי והרעיון של "ארץ מגורים", כלומר ארץ כנען, מופיע לראשונה בברית המילה (בראשית יז:ח); גם שם וגם כאן, הכתוב עצמו מזהה את ארץ המגורים עם ארץ כנען. בנוסף, בשני המקומות ה' מבטיח לנושאי הברית "והייתי להם לאלקים" (בראשית יז:ח; שמות ו:ז).

כל זאת - בניגוד להקדשה במעמד הסנה (ג:א-טו); מעמד זה אינו מכיל התייחסות לברית, לא במפורש ולא באמצעות הקבלות לבריות בספר בראשית.

נקודה שנייה - קרובה לנקודה הקודמת - היא שבפרשת וארא הארץ אליה אמורים בני ישראל להלקח על ידי ה' מוגדרת באמצעות הברית; "ארץ כנען, ארץ מגריהם אשר גרו בה" (ו:ה), היא הארץ שה' נשבע לתת אותה לאבות (ו:ח), ואין התייחסות לטיבה או לגדלה של הארץ. זאת, בניגוד מובהק לסיפור הסנה, בו ה' קורא לארץ "טובה", "רחבה" ו"זבת חלב ודבש", וכן הוא מציין שגרים בה עמים שונים (ג:ח). אם כן, במעמד הסנה הארץ אינה ארץ האבות, הארץ שנשבע ה' לתת אותה לאבות או לבניהם, והיא איננה קשורה לברית כזו או אחרת.

חשיבות שם ה' בהקדשה השנייה

הבדל שלישי ובוולט בין מעמדי ההקדשה קשור להתמקדות בשם ה' ובהכרתו. בפרשתנו, בהמשך להבטחה "והייתי לכם לאלקים", ה' מבטיח גם שישראל ידעו שהוא "הויה", וההבטחות שה' נותן לעם דרך משה מתחילות ומסתיימות בביטוי "אני ה'". כמו כן, השם המפורש מופיע שמונה פעמים בפרשה (ו:ב,ג,ז,ח,י,יב-יג). במעמד הסנה, לעומת זאת, אין הדגשה כזו - אמנם גם שם נתגלה למשה שם חדש לה', בן ארבע אותיות, - "אהיה", והשם הזה קשור לשם הויה"ה (ג:יד-טו), אך הכרת ה' איננה חלק ממוקד ההתגלות; ה' אינו מתחיל את ההתגלות בגילוי שמו החדש, ושמו של ה' אינו מובלט במהלך המעמד. התגלות שמו של ה', הפותחת את ההקדשה השנייה שבפרשתנו, היא הנקודה אחרונה בהקדשה הראשונה. בנוסף לכך, גלוי השם במעמד הסנה איננו יוזמה של ה', אלא הוא רק תגובה לשאלת משה לשמו של האל (ג:יג). משמעות השם, המעורפלת במכוון, יכולה לרמוז לנו שה' אינו מעוניין במיוחד בגילוי שמו או ללמד דבר מהותי אודות עצמותו יתברך; הוא קובע ש"אהיה אשר אהיה" הוא השולח את משה, מטיל עליו

בארץ כנען "הרחבה" הם פרוסים לרוחבה של מצרים בחיפוש אחרי תבן (ה:יב).

משה, אם כן, חוזר אל ה' בנסיון להבין את הסיבה לשליחתו. הוא משתמש בשורש ש.ל.ח כאזכור למעמד הסנה, שם ה' השתמש פעמיים בביטויים מאותו השורש (ג:יב). משה מעמיד בספק - ודוחה - את ההגיון והצידוק למשימה שלו. במילים אחרות ניתן לומר כי משה נכשל; ה' לא היה עמו, ופרעה רק הכביד את עולו. משה, באופן מטפורי, חוזר לסנה ומנסה לסרב לקבל את התפקיד שוב.

ה'התפטרות' של משה והצורך במינוי חדש

ייתכן שזו יותר ממטאפורה. כפי שהראינו לעיל, התורה קובעת שמשה "שב אל ה'"; ייתכן שזו תפילה, אך סביר יותר שמשה שב למקום מסויים. המקום הזה הוא ודאי "הר האלוקים", המקום בו משה צריך להביא אליו את בני ישראל לאחר הוצאתם ממצרים, ומקום התגלות במעמד הסנה (ג:א,יב, רשב"ם ה:כב).

אם כן, משה חוזר אל המקום בו ה' התגלה אליו מלכתחילה וצווה עליו להוציא את ישראל ממצרים, כדי שהם יעבדו את ה' במקום זה (ג:יב). אולם, משה חוזר ללא בני ישראל - הם נשארו לסבול תחת העול החדש והכבד יותר של העבדות. התוכנית לחג במדבר נכשלה, והמשימה נראית קרובה לכישלון; משה מדווח זאת לה', ומנסה להתפטר.

קעת אנו כבר לא צריכים לתהות לגבי הנחיצות של תדריך המשימה השני, כלומר ההתגלות בפרשת וארא (ו:ב-י). התגלות זו היא תוצאה של הטענות שמשה מעלה כלפי ה' (ה:כב-כג), ההודאה המפורשת שלו בכישלון וההתפטרות המשתמעת מהודאה זו: אחרי שה' מבטיח למשה שהוא יראה "אשר אעשה לפרעה" (ו:א) ומסביר לו בדיוק כיצד הוא מתכוון להוציא את ישראל ממצרים (שם), ה' מחדש את המנדט של משה (ו:ב-יג) באותו מקום בדיוק בו משה נשלח לראשונה. המינוי השני של משה, אפוא, הוא תוצאה של הכשלון שמשה חווה בפעם ראשונה.

הסבר זה פותר בעיה אחת, אך יוצר בו זמנית בעיה אחרת: אנו אמנם מבינים קעת את הצורך בהתגלות חדשה למשה, אך אנו תוהים לגבי כשלוננו בביצוע המשימה הראשונה. מדוע הגאולה צריכה כשלון שיקדים אותה? מדוע יש צורך כלל במינוי שני ובמשימה שנייה? במילים אחרות - מה המטרה בעיצוב תהליך גאולה זו שלבי?

ההבדלים בין שתי ההקדשות

חשיבות הברית בהקדשה השנייה

למרות שכל "מעמד הקדשה" של משה מכיל את חמשת המרכיבים שצוינו לעיל, שני מעמדי ההקדשה שונים בדגשיהם ועיצובם; המפתח לשאלתנו יכול להיות טמון בהבדלים הללו.

נפתח בניתוח תחילת פרשתנו (ו:ב-יג). לאחר הגילוי של הזהות האלוקית (ו:ב-ג) המכיל גם התייחסות לאבות, ה' אומר כך:

דברים רבים שאנו יודעים מן הפרקים הקודמים, בהם הוא הוכיח את כשירותו להיות גואל.

אם נתחיל מהסוף, הוא גואל את בנותיו של רעאול במדיין מן הרועים המקומיים (ב:טז-ז). הבנות מתארות את האירוע באמצעות המילה "הצילנו" (ב:יט) - וזהו השורש המדויק בו משתמש ה' לתאר את גאולת מצרים (ג:ח).

מיד לפני בריחתו למדיין, התורה מספרת לנו את סיפורו של משה שיוצא אל אחיו (ב:יא-טו), יציאה שהובילה לגלותו ממצרים. ביום הראשון הוא ראה את סבלות אחיו (ב:יא); הוא ראה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, והוא הפסיק את הדיכוי באמצעות הריגת המצרי (ב:יא-יב). ה' מגייס את משה באמצעות אותם הפעלים: "ראה ראיתי" אומר ה', את עני עמי במצרים (ג:ז-ח). ה' גואל את ישראל ברחמים ומגייס לשם כך גואל רחום.

פשר ההבדלים בין ההקדשות

אם נבין שבסיס הקדשה הראשונה הוא רחמים, נוכל להסביר את ההבדלים שציינו לעיל; העדרה של הברית לא תפתיע אותנו, וכך גם לגבי הצגת הארץ כטובה ורחבה. מבחינת הרחמים להם זקוקים בני ישראל, לא משנה האם אבותיהם גרו בארץ, אלא רק טיבה ואיכותה של הארץ, המנוגדים ניגוד מוחלט לכור הברזל במצרים. גאולה מתוך רחמים תדגיש את צרכי ההווה של העבדים, ואלו הם המאפיינים של הארץ שמודגשים בהקדשה הראשונה.

כך גם נבין מדוע התגלות זהותו האלוהית של ה' באה רק בסוף, בחוסר רצון, ורק בתגובה לשאלה של משה. יש כאן רק מענה לשאלת המגוייס למלא את תפקיד הגואל, ולא חלק מהותי ממעמד ההקדשה.

שני אספקטים ליציאת מצרים

גאולה של רחמים וגאולה של ברית

כדי לסגור את המעגל, מסתבר שכל אחד ממעמדי ההקדשה משקף מימד אחר של יציאת מצרים. מעמד ההקדשה בסנה מייצג את יציאת מצרים כתוצר של הרחמים וההבנה של ה' אל העם שהוא קשור עמו. החיבור הוא ביטוי של העובדה שהוא אלוהי אבותיהם. כדי לבצע את מדיניות הרחמים הזו, ה' מחפש אדם הנושא תכונות של רחמים והבנה. מבחינה זו, אפוא, הנקודה שדווקא משה מנהיג את הגאולה היא מהותית לרוחה ובסיסה של הגאולה. לכן, סיפור הסנה - מעמד ההקדשה הראשון - מתמקד במשה, מסעו הראשון להר האלוקים (ג:א), נסיונו בסנה (ג:ב-ה), היסוסו ובעיותיו (ג:יא-טו).

הסיפור בתחילת פרשת וארא משקף פן אחר לחלוטין של יציאת מצרים. התורה מציגה את הגאולה כתוצר של הבטחת ה' לאבות לתת לבניהם את ארץ כנען, ולמסד עמם יחסי עם-אל. הקדשת משה השנייה מתמקדת לא ברחמים או במשה, אלא בה' עצמו, בברית, בארץ ובשם ה'. למרות שמשה שוב מתמנה, בפן זה של הגאולה הוא רק כלי להגשמת הבטחת ה'. היחסים של משה עם ה', הבנתו של משה והיסוסיו אינם משמעותיים בהקשר הזה.

לומר לישראל ש"אהיה" שלח אותו - וחוזר מיד אל מעמדו כאלקי האבות.

האם יש הסיבה לגאולה בהקדשה הראשונה?

ההבדלים הללו מעלים שאלה קריטיות. ההתגלות בפרשת וארא, התדריך השני, נסובה סביב הברית ומילוי חלקו של ה' בברית. הארץ שנשבע ה' לאבות והכרת ה' הם מהותה של הברית, ומקומם במעמד ההקדשה השני הוא טבעי. אף אחד מן הנושאים הללו אינו מודגש במעמד ההקדשה הראשון של משה. "ברית" אינה מופיעה בו, והארץ מאופיינת לפי ההווה שלה, ולא לפי עברה או עתידה; הכרת ה' היא נושא שמשם מתעניין בו אך נראה כי ה' לא מדגיש זאת, ולכן הוא מוצנע. אם כן, מה הבסיס של ההקדשה הראשונה? אם גאולת ישראל ביד משה אינה מבוססת על הברית, מהו היסוד והצידוק שלה?

הבסיס להקדשה הראשונה

הסיבה לגאולה - רחמי ה'

התשובה טמונה במרכיב שמחליף את הברית והכרת ה' במרכז מעמד ההתגלות בסנה. לפני שה' מודיע למשה על רצונו לגאול את ישראל, הוא מסביר את מניעיו:

וַיֹּאמֶר ה', רְאֵה רָאִיתִי אֶת עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נַגְשָׁיו, כִּי יִדְעֹתִי אֶת מִקְאָבָיו.
(ג:ז).

ה' ער לסבלות עמו באמצעות חושים רבים, כביכול; הוא לא רק שומע, אלא גם רואה. הידיעה היחידה שה' מביע לאורך כל ההתגלות היא ידיעת הכאב של העם. הם "עמי", ובכך יש קשר דו סטרי בין האל לבין העבדים במצרים; ה' מביע כאן קשר הנובע מהבנה ורחמים.

בחירת משה ל'גאולת הרחמים'

לאחר הפסקה קצרה בה מתוארת הארץ הטובה שה' יוביל אליה את ישראל, הוא חוזר אל אותם נושאים. הוא מתייחס לצעקתם של ישראל שבאה אליו, ואת העובדה שהוא ראה את סבלות ישראל; אחרי כן הוא מגיע למסקנות המעשיות עבור משה:

וַעֲתָה, לְכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲה, וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם.
(ג:י).

הגאולה הנובעת ממידת הרחמים דורשת את השותפות של אדם מסויים - משה. ה' מתייחס למשה פעמיים בגוף השני - "לכה" ו"ואשלחך" - ומדגיש על ידי כך את העובדה שמשה יהיה הגורם שיוציא את ישראל ממצרים; הסיפור מתמקד, אפוא, במשה. זאת הסיבה לכך שהשם הראשון במעמד ההקדשה בסנה אינו שמו של ה', אלא שמו של משה. ה' קורא "משה, משה" ומזמן אותו לשליחותו (ג:ד). על אף שמשה אינו מבין זאת - הוא האדם הנכון לתפקיד. כשהוא אומר "מי אנכי כי אלך אל פרעה" (ג:יא) הוא אינו זוכר

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציין, תשס"ו
עורך: אייל קסנר

בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציין
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>

האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואל: office@etzion.org.il

אם כן, הכפילות בין ההקדשות משקפת שניות מסויימת ביציאת במצרים עצמה: מחד, היא תגובה של אמפתיה, רחמים והבנה מצד ה', ששולח לשם כך את משה המנהיג; תגובה זו מתחילה במעמד הסנה. מאידך, יציאת מצרים היא תוצר של ברית - של ה' כאל נאמן, המדבר ומקיים, ושל ישראל שצריכים לדעת את ה'. זהו הסיפור של תחילת פרשת וארא ומעמד הקדשה השני. הסיפורים הכפולים מדגישים את החשיבות של כל פן.

חשיבות קיומם של שני המימדים

אסור לשכוח את האופי הדיאלקטי של הגאולה. לפני שה' מעביר את מוקד הגאולה אל בריתו וידיעתו, הגאולה לא התקדמה כצפוי, ומשה הכריז על כשלונו במשימה: אנו אמורים להבין מכך שאין די ברחמים ובהבנה כדי לשבור את כבלי השעבוד המצרי; הברית ויחסי הקרבה בין ה' לישראל נדרשים גם הם, ויעילותם כנראה גדולה יותר. רק לאחר שני תדריכי המשימה - הכוללים גם ברית וגם חסד - יכול תהליך הגאולה להתקדם.

לעיון נוסף

1. ראו ו:ג. הפסוק מתפרש בדרך כלל כ"לא התגלית בשם המפורש לאבות", אך עיון קצר בספר בראשית יפריך את הטענה. פרכה זו תתחזק אם נסביר את הפסוק כ"האבות לא הכירו את השם המפורש". ראו רש"י, ראב"ע (בסופו) ורמב"ן על אתר. גם אם נקבל את ההסברים המסורתיים, עדיין ניאלץ להבין מדוע הוצגו הדברים בצורה בעייתית זו. הרעיונות שהובעו בשיעור - אף כי השיעור לא עסק בנושא זה - יכולים לתת תשובה "ספרותית" לשאלה זו. נסו לנסח את התשובה הזו.

2. קראו שוב את ה:כב-כג. עיינו בראב"ע וברמב"ן על אתר בנוגע לשאלה מה בדיוק מטריד את משה; נסו להבחין בין הדעות, ולהנגיד בינם לבין רש"י (ו:א). מה ההבדל בין הגישות הללו ביחס למעשיו של משה?

3. נסו לתת הסבר שונה לעיכוב בתחילת מהלך הגאולה ממצרים. קראו שוב את ג:יח-יט. האם הסבר זה מספק (קראו שוב את ראב"ע ה:כב)? השוו את ה:א-ג וג:יח. האם משה ביצע את הוראותיו של ה' נאמנה? כיצד עניין זה קשור לנושא המרכזי של השיעור?

4. ראו ו:יג, והשוו ל-ד:יז. נסו להסביר על רקע השיעור את הכפילות בנוגע ליכולות הדיבור של משה ותפקידו של אהרון.

5. על פי הנאמר בשיעור, ההקדשה הראשונה מבוססת על רחמים ולא על ברית. האם ניתן להציע הסבר אלטרנטיבי על רקע ג:זח ובראשית טו:יג, יח-כ, והאם הסבר זה מפרך את הרעיון המרכזי של השיעור? (לשאפתנים: קראו שוב את השיעור לפרשת לך-לך לסקירה חוזרת של ברית בין הבריתים).